

ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Літературно-мовознавча вікторина для учнів 4-х класів

Анжела РОМАНЕНКОВА

Святкування 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка — одна із пріоритетних подій в українській культурі 2014 року.

Літературно-мовознавча вікторина — нестандартна форма проведення свят для учнів молодшого шкільного віку. Вона гармонійно поєднує веселу розвагу та інтелектуальну гру, сприяє розвитку в учнів пізнавального інтересу.

Під час підготовки та проведення вікторини четвертокласники матимуть можливість проявити креативність, організаторські та лідерські здібності; продемонструвати знання й уміння із предметів «Українське читання», «Українська мова». Учні також отримають цікаву й корисну пізнавальну інформацію про життєвий шлях і творчість Кобзаря, українські народні символи, розділи мовознавства. Командна гра сприятиме вихованню в школярів товарищескості, взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Готуючись до вікторини, учителю варто заздалегідь порекомендувати учням прочитати твори Дмитра Красицького «Дитинство Тараса» або Оксани Іваненко «Тарасові шляхи», ознайомитися з інформацією щодо життя поета з Інтернету. Таким чином, учні орієнтуватимуться у подія дитинства і юності Тара-

са Шевченка, що для дітей є важливою умовою розуміння творчості поета. Крім того, описані в художній формі факти життя Т. Г. Шевченка допоможуть учням осмислити такі історичні поняття як «кріпацтво», «панщина» тощо.

Мета заходу:

- закріпити й узагальнити в ігровій формі знання біографії (дитячі й юнацькі роки) та творчості Т. Г. Шевченка, теоретичні знання і сформовані практичні вміння й навички з української мови;
- ознайомити четвертокласників з розділами мовознавства, які будуть вивчатися ними в основній і старшій школі;
- сприяти вихованню почуття патріотизму, відповідальності, взаємоповаги та взаємодопомоги.

Підготовка до вікторини

1. Оформлення приміщення відповідно до тематики заходу: портрет Т. Г. Шевченка, фотовиставка, пов'язана з життям і творчістю поета тощо.
2. Розподіл учнів на дві команди (шляхом жеребкування). Кожна команда налічує 12 гравців (разом із капітаном).
3. Підготовка команд до конкурсу «Домашнє завдання»: вибрати капітана, придумати назву і девіз команди, навчитись проголошувати девіз за командою капітана; намалювати для кожного члена команди емблему та підготувати презентацію її демонстраційної версії (аргументувати вибір символіки, що зображена на емблемі). Кожна команда готується самостійно, без залучення вчителя.
4. Підготувати місця для членів обох команд (одна команда навпроти іншої), місця для журі та вболівальників. Посередній зали поставити на відстані два столи із стільцями для проведення конкурсів.

Обладнання

- Український віночок (без стрічок).
- Різнокольорові стрічки (12 штук): світло-коричнева, дві стрічки жовтого кольору, світло-зелена, темно-зелена, блакитна, синя, жовтогаряча, фіолетова,

малинова, рожева і червона.

- Паперові смужки тих же кольорів, що й стрічки. На зворотному боці смужок написані розділи мовознавства: фонетика (світло-коричневий колір), орфоєпія (жовтий колір), графіка (світло-зелений колір), орфографія (темно-зелений колір), пунктуація (блакитний колір), словотвір (синій колір), будова слова (жовтогарячий колір), морфологія (фіолетовий колір), лексикологія (малиновий колір), синтаксис (рожевий колір), фразеологія (червоний колір).

Віночок і смужки кольоровою частиною доверху кріпляться на видному місці. Стрічки розкладаються за кольором у послідовності, яка вказана в розділі «Реквізити».

- На аркушах формату А4 завдання для конкурсів з української мови у двох екземплярах (для обох команд).

- Ручки, фломастери.
- Таблиці із зазначеними конкурсами для підрахунку балів (за кількістю членів журі).
- Правильні відповіді до конкурсних завдань для всіх членів журі.
- Табло для записів балів кожної з команд під час вікторини.

- Призи для команди-переможниці, інші — для команди, що зазнала поразки. За потреби призи для переможців номінацій.

Оцінювання конкурсів

1. Конкурс «Домашнє завдання» (девіз і презентація емблеми) — по 2 бали за кожне завдання.

2. Питання з літератури

Правильна відповідь — 2 бали.

Частково правильна відповідь — 1 бал.

3. Питання з української мови

Усна форма відповіді:

- правильна відповідь — 2 бали;
- частково правильна — 1 бал.

Письмова форма відповіді:

- правильне виконання — 4 бали;
- частково правильне виконання — 2 бали.

4. Конкурс «Фонетична розминка» — по 1 балу за кожну правильну відповідь (максимальна кількість балів — 5)

5. Конкурс капітанів — по 1 балу за правильну відповідь (максимальна кількість балів — 10).

Орієнтовні номінації:

- «Найрозумніший учасник»
- «Найоригінальний учасник»
- «Найактивніший уболівальник»
- «Наймудріший капітан» тощо.

Хід вікторини

I. Організаційна частина

Вступне слово вчителя. Представлення журі

II. Основна частина

Конкурс «Домашнє завдання»:

- запрошення команд учителем;
- знайомство з командами: проголошення девізу і презентація емблеми.

(Оцінювання конкурсів. Запис балів на табло.)

Ознайомлення учасників команд із правилами проведення конкурсів

Перед початком конкурсної програми учитель повідомляє, що одним із головних атрибутів сьогоденного свята є український віночок, колір стрічки якого є символічною назвою конкурсу.

Перед кожним конкурсом стрічка відповідного кольору вплітається у віночок (учитель розповідає, що символізує цей колір).

Відповідно до кольору стрічки демонструється кольорова смужка, що називає розділ мовознавства. Подається коротка інформація про те, що вивчає розділ. Потім по черзі проводяться конкурси з літератури та мови.

Під час проведення вікторини після кожного питання з літератури виконуються практичне завдання з української мови.

На питання з літератури, що адресується всім учням, відповідає учасник однієї з команд, який перший підняв руку. Право відповіді надає вчитель. Разом із тим, журі стежить за процесом вибору того, хто відповідає, у разі необхідності має право його замінити.

У разі неправильного варіанту відповідає представник іншої команди. Хто саме — вирішує капітан.

Завдання з мови виконують по одному представнику з команди за окремими столами. Вибір гравця робить капітан. Журі стежить, щоб гравці брали участь у конкурсах не більше одного разу.

На кожне практичне завдання відводиться до п'яти хвилин. За часом стежить учитель і журі.

Світло-коричнева стрічка

Світло-коричневий колір — колір землі-годувальниці. Стрічка кріпиться посередині віночка, який сплітали із 12 квіток: безсмертника, деревій, барвінок, цвіт вишні та м'яти, калина, ромашка, ружа, мальва, півонія, вусики хмелю та мак.

З питання з літератури

— Дата, місце народження Т. Г. Шевченка. Назва села, у якому пройшли його дитячі роки. (9 березня 1814 р., с. Моринці. Село Кирилівка Звенигородського району Черкаської області.)

Завдання з мови

Розділ «Фонетика» — звуковий склад мови.

Учитель викликає по одному гравцю з кожної команди і дає їм аркуші із завданням.

У кожному рядку підкресли слово з однаковою кількістю букв і звуків:

1. П'ятірка, яблуко, соняшник, троянда. (Соняшник.)
2. Дрючок, джем, дзига, дзвінок. (Дрючок.)
3. Малюк, соловейко, лялька, незалежність. (Соловейко.)
4. Ліщина, сирожка, щастя, борошно. (Борошно.)

Фонетична розминка

Проводиться паралельно із зазначеним вище курсом. Члени команд, не зайняті у конкурсі з фонетики, відповідають по черзі на п'ять питань. Відповідає (не більше одного разу) член команди, на якого вказує капітан. Якщо представник команди помиляється, право відповіді передається суперникам.

— Поверніть у деякі слова «звуки-мандрівники».

1. Рік (а) пішов гуляти в сад.
Не дійшов, бо поєз назад.
2. Річку (у) Гриць в дитей не просить,
Він її в портфелі носить.
3. З неба падав білий сніг.
Він засипав наш піріг (о).
4. З лісу дівчатко засмучене йшло:
Булка (і) від нього сховалась в дулю.
5. Кинула шишку на мене зозуля.
В мене на лобі з'явилася куля (і).
6. Наш Данило — лісоруб.
Він спляє старезний чуб (д).
7. Просо висів Микита,
Та чомусь вродило сито (ж).
8. Я вночі забравсь на гірку.
І побачив в небі дірку (з).
9. Я нагостриє козу (с) нову.
І захопивсь косить траву.
10. Я бленши відзначаю:
З'їв порт (т) і випив кухоль чаю.

І. Січовик

(Оцінювання обох конкурсів. Запис балів на таблицю.)

Жовтий стрічка

Жовтий колір — символ сонця. Дві стрічки кріпляться до віночка по обидві сторони від світло-жовтої стрічки.

Запитання з літератури

— Який склад родини Т. Г. Шевченка? (Батьки: Григорій Іванович Шевченко, Катерина Яківна

Бойко. Діти: Катря, Микита, Тарас, Ярина, Марія (та, що осліпла), Йосип. Була ще сестра Марія, яка померла у два роки.)

Завдання з мови

Розділ «Орфоенія» — особливості літературної вимови і сукупність її правил (правила літературної вимови).

— Постав у словах наголос.

Черговий, новий, центнер, разом, форзац, шавель, олень, легкий, всередині, донька, подруга, вірші, дочка, спина, дошка, одинадцять, виразний, завдання.

Зразок виконання завдання

Черговий, новий, разом, форзац, шавель, олень, легкий, донька, подруга, вірші, дочка, спина, дошка, одинадцять, виразний, завдання.

(Оцінювання конкурсів. Запис балів на таблицю.)

Світло-зелена стрічка

Світло-зелений колір — колір краси. Фіксується поруч із жовтою стрічкою з будь-якої сторони віночка.

Запитання з літератури

— Чому родина Т. Шевченка працювала на пана? Як звали пана? (Родина Григорія Шевченка була кріпацькою. Всі члени родини належали панові Василю Енгельгардту.)

Завдання з мови

Розділ «Графіка» — система співвідношень між звуками і вживаними на письмі буквами; сукупність усіх умовних знаків при передачі на письмі усного мовлення.

— Запиши слова без транскрипції.

[Мал'а], [павутін'а], [с'м'ійес'а], [мр'ійа], [мал'уван'а], [обійєкт], [імйа], [г'оршчик], [йіжа], [зрад'ійу], [с'уйіта], [пйут']

Зразок виконання завдання

Маля, павутиння, смієшся, мрія, малювання, об'єкт, ім'я, горщик, їжа, зрадію, сьоїта, п'ють.

(Оцінювання конкурсів. Запис балів на таблицю.)

Темно-зелена стрічка

Темно-зелений колір — колір молодості (кріпляться на віночок у протилежній від світло-зеленої стрічки сторони).

Запитання з літератури

— Як склалася доля батьків поета? (Тарасові було дев'ять років, коли померла матір. Батько одружився на Оксані Терещенко, яка мала трьох своїх дітей,

а з часом народила ще одну дівчинку — Марію. В 11 років у Тараса не стало й батька.)

Завдання з мови

Розділ «Орфографія» — система загальноприйнятих правил написання слів; правопис.

— Встав потрібні літери («е» або «и»).

Пр.зидент, ш.рєнга, в.селєнька, хр.щєний, оч.рєт

— Встав потрібні літери («з» або «с»)

Ро.кричатися, дача, худнув, ро.тити, бе.пєка

— Встав потрібні літери

Стє(ш, ж)ка, во(к, г)зал, про(з, с)ьба, ни(с, з)ько.

Зразок виконання завдання

Прєзидєнт, шєрєнга, вєселєнька, хрєщєний, очєрєт. Розкричатися, здєча, схуднув, рєстити, бєзпєка. Стєжка, вокзал, прєсьба, низько.

(Оцінювання конкурсів. Запис балів на таблицю.)

Блакитна стрічка

Блакитний колір — колір неба, що надає силу. Прикріпити на одну із сторін віночка.

Запитання з літератури

— Що вам відомо про найкращу подругу дитинства Т. Г. Шевченка, образ якої присутній у багатьох його творах?

(Оксана Коваленко. Після від'їзду з України Тарас Шевченко зустрівся з нею через багато років. Вона була уже заміжня й мала двох дочок.)

Завдання з мови

Розділ «Пунктуація» — система правил уживання на письмі розділових знаків.

— Постав у реченнях, де потрібно, коми.

1. Не пером пишуть але умом.
2. Любїть Україну у снї й наяву.
3. Навеснї квіти прикрасили і клумби і сквери і схили пагорбів нашого міста.
4. Розпїтай же рїдне слово в кожнїй українськїй родинї.
5. Прилетїли шпакї і заповнили щєбетом усє подвїр'я.

Зразок виконання завдання

1. Не пером пишуть, але умом.
2. Любїть Україну у снї й наяву.
3. Навеснї квіти прикрасили і клумби, і сквери, і схили пагорбів нашого міста.
4. Розпїтай же, рїдне слово, в кожнїй українськїй родинї.
5. Прилетїли шпакї і заповнили щєбетом усє подвїр'я.

(Оцінювання конкурсів. Запис балів на таблицю.)

Конкурс капітанів

Капітани команд виходять на середину кімнати. Змагання для капітанів складається з трьох етапів.

Дай відповіді на запитання

Учитель ставить запитання капітанам команд. Відповідає той, хто першим підніме руку. За правильну відповідь зараховується бал. Якщо хтось із капітанів не знає відповіді або помиляється, — відповідає інший.

— Яка літера «дозволяє» перед суфіксом -ськ- написати м'який знак? (Літера «л».)

— При написанні яких двох префіксів завжди користуємось «послугами» літери «з» (крім написання префікса з-)? (Префікси роз-, без-)

— Який кінцевий приголосний основи іменників чоловічого роду в Р. відмінку «змушує» користуватися словником, щоб правильно написати закінчення -а чи -у? (Р)

— Яка особа займенника «дружить» із категорією роду? (З-тя особа однини.)

Виправ мовленнєві помилки і скажи правильно.

- Самий щасливий (найщасливіший.)
- Приймати участь (брати участь.)
- Скільки годив? (Котра година?)
- На протязі дня (протягом дня.)

Продовж постичні рядки (уривки віршів Т. Г. Шевченка)

Учитель починає декламувати вірш (не обов'язково спочатку), а один із капітанів продовжує напам'ять далі.

1. Тече вода із-за гаю
Та поїд горюю.
Хлюпочуться качаточка ...
(Поміж осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.)

2. Сім'я вечєра коло хати,
Вечірна зіронька встає.
Дочка вечерять подає, ...
(А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Покляла мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчатка
Та соловейко не затих.)

(Оцінювання конкурсів. Запис балів на таблицю.)

Синя стрічка

Синій колір — колір води, що надає здоров'я. Прокріплити на вінок з протилежного до блакитної стрічки боку.

Запитання з літератури

— Де і як малий Тарас навчався грамоті у Кирилівці?

(Навчався у церковно-приходській школі дяка Павла Рубана і працював у нього по господарству, читав замість нього псалми на похоронах. Із часом тікає до дядька Павла, потім знову повертається до Кирилівки і служить у нового дяка — Петра Богорського. Два роки церковно-приходської школи — це початкова освіта Тараса Шевченка.)

Завдання з мови

Розділ «Словотвір» — способи творення нових слів у мові.

— Напиши по можливості найбільшу кількість складних слів, які утворилися з кількох коренів (Оцінювання конкурсу. Запис балів на табло.)

Жовтогарячий колір

Жовтогарячий колір — символ хліба. Кріпити на віночок поруч із блакитною стрічкою.

Запитання з літератури

Які три перші книги прочитав Т. Г. Шевченко, навчаючись у церковно-приходській школі? («Граматику», «Часослов» і «Псалтир».)

Завдання з мови

Розділ «Будова слова» — частини слова, його структура.

— Підберіть по одному слову до кожної схеми: 1) $\sim \sim$; 2) $\sim \wedge \sim$; 3) $\sim \sim \sim$; 4) $\sim \wedge$

(Оцінювання конкурсу. Запис балів на табло.)

Фіолетовий колір

Фіолетовий колір — колір мудрості. Кріпити біля синьої стрічки.

Запитання з літератури

— Що ви знаєте про спроби Тараса навчитися малюванню у найближчих до Кирилівки селаш?

(Після втечі від дяка П. Богорського хлопець наймається вчитися малюванню до дяка у містечко Лисянка. Через чотири дні, не отримавши бажаного, йде до с. Тарасівки з тими ж намірами. Місцевий

дяк не знаходить у хлопця хисту до малювання. Тарас змушений повернутися до Кирилівки. Остання спроба знайти вчителя — у с. Хлинівці. Місцевий учитель погоджується взяти Тараса на навчання, але з дозволу пана. Пан не відпускає хлопця, зробивши його козачком при дворі.)

Завдання з мови

Розділ «Морфологія» — частини мови, їхні граматичні ознаки, словозміна.

— З'єднай лініями слово і частину мови, до якої воно належить.

Слово	Частина мови
мовчанка	займенник
важко	прикметник
четвертий	прийменник
далека	іменник
заглиблював	сполучник
нам	дієслово
біля	прислівник
але	числівник

Зразок виконання завдання

Слово	Частина мови
мовчанка	займенник
важко	прикметник
четвертий	прийменник
далека	іменник
заглиблював	сполучник
нам	дієслово
біля	прислівник
але	числівник

(Оцінювання конкурсу. Запис балів на табло.)

Малиновий колір

Малиновий колір — колір, що символізує душевність і щирість. Стрічка вилітає після жовтогарячої.

Запитання з літератури

У якому віці й за яких обставин Т. Шевченко виїхав з України?

(У 16 років юнак виїхав з України разом із паном за місцем його призначення у м. Вільно (Вільнюс). Шевченко був козачком при панському дворі. Тут він вперше отримав можливість навчатися малюванню.)

Завдання з мови

Розділ «Лексикологія» — словниковий склад

мови (лексика): значення слів, їхнє походження, вживання.

— Заміни словосполучення близьким за значенням іменником.

Тонкий лід на поверхні землі — ... (ожеледь, крига).
Стан після заходу сонця — ... (світанок, сутінки).
Довготривалий період без опадів — ... (посуха, суховій).
Дрібний рясний дощ — ... (злива, мряка).

Зразок виконання завдання

Тонкий лід на поверхні землі — ожеледь.
Стан після заходу сонця — сутінки.
Довготривалий період без опадів — посуха.
Дрібний рясний дощ — мряка.
(Оцінювання конкурсу. Запис балів на табло.)

Рожевий колір

Рожевий колір — колір заможності. У віночку ця стрічка чіпляється після малинової.

Запитання з літератури

— Як називається перший збірник віршів Т. Г. Шевченка? У якому році був виданий? («Кобзар» — 1840 р., Вісім поезій.)

Завдання з мови

Розділ «Синтаксис» — граматична будова словосполучень та речень у мові.

— Визнач і підкресли в реченнях граматичні основи.

- 1) Усміхнулися перші проліски, на горбочках зацвіла жовта мати-й-мачуха.
- 2) Гаї, ліси видзвонюють голосами птахів, гулом джмелів і бджіл.
- 3) Пропливають по небу легенькі хмаринки і зачіплюють верхівки замряних дерев.

Зразок виконання завдання

- 1) Усміхнулися перші проліски, на горбочках зацвіла жовта мати-й-мачуха.
- 2) Гаї, ліси видзвонюють голосами птахів, гулом джмелів і бджіл.
- 3) Пропливають по небу легенькі хмаринки і зачіплюють верхівки замряних дерев.

(Оцінювання конкурсу. Запис балів на табло.)

Червоний колір

Червоний колір — символ печалі й магичності. Стрічка підв'язується у віночок вкінці.

Запитання з літератури

— Дата смерті Т. Шевченка. Що ви знаєте про особливості його погребіння (місце поховання, місце й дата перепоховання)?

(10 березня 1861 року Шевченко помер. На кошти друзів 13 березня його поховано спочатку на Смоленському православному кладовищі в Петербурзі. У квітні того ж року прах Шевченка, згідно із заповітом, перевезено в Україну і перепоховано на Чернечій горі біля Канева.)

Завдання з мови

Розділ «Фразеологія» — сукупність фразеологізмів — стійких словосполучень, які сприймаються як єдине ціле.

— Запиши, що означають нижчезказані словосполучення

1. Брати ноги на плечі
2. Водити за носа
3. Закачати рукави

Зразок виконання завдання

1. Брати ноги на плечі — поспішати, бігти.
  2. Водити за носа — брехати, говорити неправду.
  3. Закачати рукави — взятися до роботи.
- (Оцінювання конкурсу. Запис балів на табло.)

III. Заключна частина

Підбиття підсумків. Народження переможців
У заключному слові учитель закінчує розповідь про віночок як український народний символ.

Останніми у віночок з обох боків пов'язувалися білі стрічки (символ чистоти). На лівій стрічці вишивали Сонце, а на правій — Місяць. Якщо вишивок не було, то білі стрічки не чіпляли, бо вони ставали символами пам'яті про померлих.

Люди вірили у магічну силу стрічок. За довжиною вони повинні бути довшими за дівочу косу, щоб прикривати та оберігати її.

Використані джерела

1. Дмитренко Г., Росоха Ю. Українська мова: Навч. посіб. для 5 класу. — К.: Народознавство, 2004.
2. Дмитренко Г., Росоха Ю. Українська мова: Навч. посіб. для 6 класу. — К.: Народознавство, 2004.
3. Красицький Д. Дитство Тараса. — М.: Детская литература, 1985.
4. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1—4 класи. — К.: Початкова школа, 2006.
5. Дитячі та юнацькі роки (1814—1830). Т. Г. Шевченко. Біографія. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/bio02.htm>.
6. Віночок — краса і оберіг: — Режим доступу: <http://rukavichka.blox.ua/2010/01/Vinochok-krasa-i-oberig.html>.